

Klassijuhataja ja tugispetsialisti koostöö sotsiaalpedagoogi vaatenurgast

Helen Hirsnik

Šveitsi kasvatusteadlane J. H. Pestalozzi (1746–1827) on rõhutanud, et kasvatus eesmärk on inimlikkus ja selle saavutamiseks on vaja kaasinimeste mõju. Inimeste võimed ning anded jagas ta kolme gruppi: mõte (märksõnaks pea); tahe, tegu (märksõnaks käsi) ja tunne (märksõnaks süda). Arendada tuleb kõiki kolme. (Brühlmeier, 2009) Pea ja käe arendamine on traditsioonilise kooli ning pedagoogika iseenesestmõistetav ülesanne. Väärtuskasvatuse keskmes on aga süda. Kui aineõpetaja võib püüda end defineerida oma aine kaudu (kuigi ta on igal juhul ka väärtuskasvataja), siis klassijuhataja ja tugispetsialistide töö iseenesest eeldab teadlikku väärtuskasvatust. Märgata ja toetada tuleb õpilase individuaalseid vajadusi, sotsiaalsete oskuste arengut ning õpilase vastutust oma õppetöös. Need aspektid ei saa väärtustest eraldi seista.

Klassijuhatajad ja tugispetsialistid tegutsevad ühise eesmärgi – õpilase heaolu – nimel ning nende rollid ja ülesanded on sarnased, pädevused ja võimalused kohati aga niivõrd erinevad, et vajavad igal juhul läbi rääkimist ning mõistmist nii kooli kui kogukonna tasandil. „Tere, mina olen sotsiaalpedagoog koolis A“ või „klassijuhataja koolis A“ ei tähenda kunagi sama, kui olla sotsiaalpedagoog või klassijuhataja koolis B. Rollid ja ülesanded, mida need ametid täidavad, on eri kontekstides isesugused. Veelgi enam: need erinevad ka indiviiditi. Eelpool on kirjutatud, et klassijuhataja tegevus kujuneb selle põhjal, kuidas ta end klassijuhatajana näeb ja defineerib ning millised on tema tugevused või ootused. Tugispetsialistil tuleb ennast kohandada ennekõike kontekstile vastavaks (ja kontekst tähendab siinkohal näiteks nii õpilaste arvu ja eripärasid kui ka kogukonna toe olemasolu või puudumist), kuid paljud ülesanded on siiski määratletud. Nii leiame näiteks põhikooli ja gümnaasiumi seadusest (§ 46, lõige 5), et raskused koolikohustuse täitmisega või õpitulemustest mahajäämus on valdkonnad, millega tegelevad tugispetsialistid. Sotsiaalpedagoogi tööülesanded on abivajajate ning lähikeskkonna võrgustiku ja ressursside väljaselgitamine, sotsiokultuuriliste erinevuste ning integratsiooniga seotud probleemide märkamine ja nendega tegelemine, sotsiaalsete oskuste hindamine ja arendamine, juhtumikorraldus ja nõustamine, ennetustöö, turvalise õpi- ja töökeskkonna kujundamine (Kutsestandard. Sotsiaalpedagoog, tase 6, 2017).

On selge, et nimetatud ülesanded kattuvad suures osas klassijuhataja ülesannetega ja seetõttu on eriti oluline need omavahel läbi rääkida.

Sotsiaalpedagoog juhib klassijuhataja tähelepanu ühe tema õpilase puudumistele. Neid on üsna palju. Klassijuhataja teab, et sotsiaalpedagoog jälgib puudumisi ülekoolliselt. Ta tänab sotsiaalpedagoogi märkamise eest ja kinnitab, et on probleemist teadlik, õpilasega vestelnud ja kohtub juba samal nädalal ka lapsevanemaga.

See näide oleks võinud põhjustada asjatut konflikti, kui klassijuhataja oleks arvanud, et sotsiaalpedagoog viitab tema tegemata tööle. Aga nad on omavahel rollid läbi rääkinud ja

teavad, et jälgivad puudumisi ühiselt. Kui klassijuhataja ja vanema vaheline vestlus ei ole tulemuslik, kaasab klassijuhataja sotsiaalpedagoogi.

Levinuim praktiline tööjaotus näebki ette, et probleemide ilmnemisel on „töö“ lastevanematega pigem tugispetsialistide ülesanne, ja see on mõistetav nii ajalise ressursi kui ka kompetentsi erinevuste tõttu. Krips (2010) ütleb, et nõustamise eelduseks on pädevus ja õpetaja ülesanne on eristada probleeme, mille korral õpetaja saab ja oskab konsulteerida, probleemidest, mille puhul ei pruugi piisata tavapärasest pedagoogilisest nõustamisest. See tähendab muidugi õpilase suunamist vastava erialaspetsialisti juurde. Harro (2017) kirjutab, et õpilaste probleemid koolikeskkonnas võivad olla ka sellised, mida ei saagi päriselt muuta. Selle asemel tuleb nii õpilasel endal kui ka temaga kokku puutuvatel täiskasvanutel olukorraga kohaneda. Selle eelduseks on mõistmine ja teadvustamine ja siingi on abi tugispetsialistide pädevusest ja kogemustest. Kui tugispetsialist aitab klassijuhatajal olukorda mõista, siis on klassijuhatajal lihtsam toetada õpilast ja kolleege tema õpetamisel.

Kuigi tugispetsialistid kasutavad ennetustöös ja väga tõsiste grupiprobleemide korral meetodeid, mis haaravad klassi või teatud õpilaste gruppi kui tervikut, siis suurem osa tööst tehakse siiski individuaalsel tasandil. Klassijuhataja seevastu teeb ilmselt suurema osa tööst ära grupi tasandil, märgates ja toetades igat õpilast vastavalt võimalustele ka eraldi. Kuid igal juhul saab just klassijuhataja olla probleemide esmane märkaja, sest erinevalt tugispetsialistist on klassijuhatajal õpilased enamasti silma all. Klassijuhataja annab kas ainetundi või toimetab klassiga mõnel muul moel ja omab lastega pidevat vahetut kontakti. See peaks olema klassijuhataja töö üks vaieldamatuid eeldusi ja siinkohal tasuks igal koolijuhil oma klassijuhatajatele ja nende tunniplaanile sellise pilguga otsa vaadata (kas ja kui sageli klassijuhataja oma klassi õpilasi nädala jooksul kohtub?). Teine eeldus on rollikonfliktidest hoidumine. Rollikonflikt võib tekkida, kui näiteks koolijuht, õppejuht või tugispetsialist on klassijuhataja rollis. See ei tähenda, et näiteks poiste kehalise kasvatusõpetaja ei võiks olla hea klassijuhataja. Ta võib täiesti vabalt olla ka parim klassijuhataja koolis, kuid küsimus on selles, kuidas on organiseeritud tema töö klassiga. Kas ja kui sageli kohtub ta tüdrukutega? Klassiga tervikuna? Sama kehtib ka siis, kui klassijuhataja rolli täidab teises rollis töötav õpetaja. Oluline on suuta endas leida erapooletus ja teadlikult rollikonflikti vältida. See on keeruline ülesanne ja nõuab õpetajalt head analüüsi- ja refleksioonioskust. Rollid peavad olema paigas nii inimeste vahel kui ka inimese enda sees.

Klassijuhataja saadab järjepidevalt „pahandust“ teinud õpilase sotsiaalpedagoogi kabinetti ja ootab, et laps saaks seal sobiva „karistuse“. Oodatud karistusi aga ei järgne; õpetaja vihastab ning ütleb kolleegidele, et sotsiaalpedagoog ei ole pädev.

Selle näite puhul on hädavajalik, et sotsiaalpedagoog selgitaks oma rolli ja ülesandeid õpetajatele ning tervele kooliperele. Vajadusel tuleb seda teha korduvalt. Sotsiaalpedagoog ei ole kohtunik või karistaja. Ta on erapooletu nõustaja, kes aitab olukordi lahendada, olles mõistvaks toeks kõikidele osapooltele. Seda ei saa teha „karistusi“ jagades.

Ühele klassijuhatajale ei tundu õige, et tema klassi lapsed käivad vahetundide ajal grupiviisiliselt sotsiaalpedagoogi kabinetis värviraamatuid värvimas. Klassijuhataja pöördub sotsiaalpedagoogi poole ja väljendab oma häiritust, et sotsiaalpedagoog selliselt oma tööaega sisustab.

Ka selle näite puhul on selge, et osa sotsiaalpedagoogi tööst on jäänud õpetaja(te)le kommunikeerimata. Tugispetsialisti peamine töövahend on suhe õpilasega ja on ainult hea, kui seda suhet on asutud looma juba enne probleemide ilmnemist. Selline tegevus peaks olema igati tervitatav, kui selleks jagub aega.

Just probleemide lahendamiseks vajamineva aja olemasolu on see, millega tugispetsialist klassijuhatajat toetada saab. Õpetajad ja tugispetsialistid on koolis sageli ülekoormatud, kuid tugispetsialist peaks täitma vaid oma peamist funktsiooni (mitte olema seotud kontakttundide andmisega) ning seetõttu saab tugispetsialist erinevalt klassijuhatajast kogu oma aja suunata õpilaste probleemide lahendamisele. Juba ainuüksi selle tõsiasja pärast peaks klassijuhataja nägema tugispetsialistis eelkõige enda abilist.

Harro (2017) rõhutab, et õpilase individuaalsete eripärade märkamisel ei ole õpetaja või lapsevanem üksinda. Tegemist on võrgustikuga, milles teevad oma tähelepanekuid kõik õpilasega kokku puutuvad täiskasvanud. Klassijuhatajal on võimalus luua kogutud informatsioonist tervikpilt. Tugispetsialistid saavad aidata leida puuduolevad infokillud ning vajadusel koostöös klassijuhatajaga panna paika edasine tegevusplaan.

Klassijuhataja pöördub sotsiaalpedagoogi poole, sest tema klassis on poiss, kes satub sageli kaasõpilastega konfliktidesse. Klassijuhataja on vestelnud selle poisi ja terve klassiga. Paaril korral on ta kohtunud ka poisi vanematega, kes pigem eitavad probleemi olemasolu.

Antud näite puhul on klassijuhatajal tekkinud kahtlus, et tal ei ole õpilase toetamiseks kogu vajaminevat informatsiooni. Kogenud pedagoogina aimab ta, et õpilase käitumise taga võib olla mõni spetsiifilisem käitumishäire, mis vajab sekkumist ja sellest lähtuvat tuge. Tugispetsialist kohtub poisi vanematega ning õpilane hakkab regulaarselt käima sotsiaalpedagoogi juures sotsiaalsete oskuste treeningul.

Samast näitest võib, aga ei pruugi välja kasvada klassijuhataja ja tugispetsialisti vaheline väline konflikt ehk vastuolu, mille saab tekke põhjuse järgi jagada nelja suuremasse tüüpi: väärtuskonfliktid (vastuolud inimeste vahel nende erinevate väärtuste tõttu); vajaduste konfliktid (vastuolud inimeste erinevate vajaduste tõttu); õiguste konfliktid (õiguste rikkumisest tulenevad vastuolud) ja eesmärgikonfliktid (inimeste erinevatest eesmärkidest tulenevad vastuolud) (Krips, 2010).

Antud olukorras võib tekkida väärtuskonflikt kui lapsevanemad usaldavad õpilase diagnoosi üksnes tugispetsialistile ja ei luba tal seda avaldada klassijuhatajale ja teistele kooli töötajatele ning klassijuhataja nõuab sellest hoolimata tugispetsialistilt informatsiooni avaldamist. Juhul kui eelnevalt on koostöö põhimõtted ja tugispetsialisti töö eripärad jäänud lahti rääkimata, võib klassijuhataja tunda end kõrvalejätuna ja ebausaldusväärseks ning süüdistada selles nii õpilase vanemaid kui ka tugispetsialisti. (Tugispetsialisti ülesanne on selgitada vanematele, kui oluline on infot jagada, ja kindlustada neile teadmine, et informatsiooni jagamine on turvaline ja seda kasutatakse vaid lapse huvides. Seni, kuni lapsevanem ei ole valmis informatsiooni jagama, tuleb seda ka austada.)

Teine klassijuhataja jaoks võrdlemisi keeruline olukord on, kui õpilasel jagub usaldust vaid ühele täiskasvanule. Ka siis tuleb last toetavatel täiskasvanutel lahendada küsimus, kuidas võrgustik sellistes tingimustes toimima panna.

Ühe keskmise suurusega kooli seitsmenda klassi klassijuhataja võtab sügisel vastu otsuse minna pensionile. Klass ei tea mõnda aega, kellest saab nende uus klassijuhataja. Üks tüdruk, kellel on probleeme puudumisega, hakkab oma muresid jagama sotsiaalpedagoogile. Uus klassijuhataja tahab väga oma klassi laste usaldust võita ja aitab neid kõiges. See tüdruk ei räägi talle midagi. Klassijuhataja nõuab sotsiaalpedagoogilt selgitust ja tüdruku puudumiste põhjuseid.

Klassijuhatajal on õigus seda informatsiooni nõuda, kuid tal on ka kohustus leppida teadmise ja ta ei saa kõike teada. Küllap on seda kergem teha, kui olukord enda jaoks vastupidiseks mõelda. On ju küllalt neidki situatsioone, milles õpilane palub klassijuhatajal info endale jätta. Seda soovi tuleb igal juhul austada. Ja see ei tähenda, et puuduoleva informatsioonita ei saa õpilast toetada. Kui sotsiaalpedagoog ütleb klassijuhatajale, et sellel tüdrukul on hetkel väga keeruline ja tal on palju kooliväliseid probleeme, siis saab klassijuhataja seda aktsepteerida ja olla õpilase suhtes hooliv ning toetav, pakkudes turvalist keskkonda vähemalt koolis.

Klassijuhatajal tuleb mõista, et on olemas palju sellist informatsiooni, mida on vaja teada, et õpilast toetada, ja on palju sellist informatsiooni, mille teadmine ei ole ilmingimata hädavajalik, kui see ei anna õpilase toetamisele lisaväärtust. Selle teadmise aktsepteerimine aitab toime tulla võimalike sisemiste konfliktidega.

Igasuguste konfliktide ennetamine ja lahendamine on tõhusam siis, kui on loodud usalduslik suhe. See põhimõte kehtib kõigil tasanditel ja peaks olema loomulik nii klassijuhataja-õpilase suhtes kui ka klassijuhataja-tugispetsialisti suhtes. Usaldust saab kasvatada järk-järgult ning täiskasvanu poolt peab see olema teadlik ja eesmärgistatud protsess. Seega peaksid nii tugispetsialist kui klassijuhataja omavahelisse suhtesse teadlikult panustama. Mitt (2018) ütleb, et usalduse tekkimine nõuab aega ja ühiseid kogemusi, kuid esmalt peab see olema otsus. Ta selgitab Johari akent kui ühte võimalust, kuidas usaldust teadlikult kasvatada. Aken kirjeldab, kuidas inimene ennast ise tajub ja kuidas teised teda tajuvad. Avatud ala on see osa endast, mis on teada nii endale kui teistele. Lisaks on veel varjatud, peidetud ja tundmatu ala. Mida suurem on avatud ala, seda kvaliteetsem on suhe, seda lihtsam on usaldust luua ja hoida.

Küllap kasvab klassijuhataja ja tugispetsialisti suhtes avatud ala iga koostööd sisaldava kokkupuutega. Mõlemad õpivad tundma teineteise väärtushinnanguid ja tugevusi, ilmselt oskavad märgata ja ehk ka konstruktiivselt tagasisidestada kasvamist vajavaid külgi. See kõik on oluline nii õpilase toetamisel kui ka endaga hakkama saamisel. Tugispetsialist on tugipunkt kõigile õpilasega kokku puutuvatele inimestele. Ka klassijuhataja peab tundma, et ta võib talle toetuda. Vaid nii saab toimuda koostöö.

„Ma ei pea teadma, mis täpselt teda piinab. Aga ma tahan teada, kas sina tead seda põhjust ja kas sa saad teda aidata?“ küsis klassijuhataja sotsiaalpedagoogilt.

„Ma arvan, et me saame teda koos aidata,“ vastas sotsiaalpedagoog.

Kasutatud kirjandus

Brühlmeier, A. (2009). *Kujundada inimest: 27 mosaiikikildu*. School for Children.

Harro, H. (2017). *Tärgkava taime eest hoolitse hellalt*. Sutrop, M.; Toming, H., Kõnnussaar, T. (Koostanud.) Hea kooli käsiraamat. (lk 179-198). Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Krips, H. (2010). *Konfliktidest ja suhtlemisostkustest õpetamisel ning juhtimisel*. Tartu: AS Atlex.

Kutsestandard. Sotsiaalpedagoog, tase 6, 2017. Külastatud aadressil https://sotsiaalpedagoogid.ee/wp-content/uploads/2017/11/HS_sotsiaalpedagoog_tase_6.pdf

Mitt, M. (2018) *Koos suudame palju. Abiks lasteaiaõpetajale – loo lapsevanematest toetav meeskond grupiprotsesside kaudu.* MTÜ Väärtuskoolitus.

Põhikooli- ja Gümnaasiumiseadus. (Vastu võetud 09.06.2010).